

Марина ЮР
старший науковий співробітник ІПСМ,
канд. мистецтвознав., старш. наук. співроб.

ПОЛІМОРФІЗМ ХУДОЖНЬОЇ МОВИ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

Науково-технічний прогрес ХХ ст. здійснив безпрецедентний вплив на мистецтво і художню культуру в цілому і простимулював появу нових течій та напрямків, які, в свою чергу, призвели до зміни моделі власне мистецтва, його художньої свідомості, конструктивної ідеї та пластичної лексики. Початок радикального перетворення художніх мов усіх видів мистецтва пов'язаний з модернізмом, «спрямованим на утвердження творчої індивідуальності, а через це — на царину художньої мови, різноманіття змістів та форм, розгортаючись у суто мистецькому просторі» [1, с. 319]. Це особливо чітко простежується в авангарді, котрий заперечував попередній мистецький досвід, але пропонував власний спосіб проникнення в суть речей та явищ, генеруючи аналітичний і науковий підхід, в якому художні засади поєднувалися з життєвим прагматизмом. Особливо важливою в цей час була поява нових видів мистецтва з точки зору їх технічної основи: так, вплив фотографії та кіно на мову традиційних видів мистецтва є беззаперечним. Ці зміни, ініційовані духом цивілізації, призвели до втрати багатьох досягнень класичного мистецтва, котре почало позбуватися своїх усталених норм або суттєво модифікувати їх, — зокрема, йдеться про міметичність, ідеалізацію, символізм, вираз сутнісних основ буття, художньо-естетичну основу, духовність в мистецтві тощо [2, с. 62]. Паралельно змінювалися засоби художньої виразності, принципи образотворення, дискриптивність, тональність, ритмічність і т. д.

Експансія постмодернізму, початок якої припадає на другу половину ХХ ст., сформувала епоху багатовекторного діалогу, як способу існування сучасної культури та мистецтва, окреслила його стильові тенденції та визначила естетичні принципи. Постмодернізм не створив власної, абсолютно нової художньої мови, а програмно спирався на готовий арсенал форм, репрезентуючи їх у зовсім новий спосіб. Як зазначає С. Каган, «...постмодернізм веде пошук нової

мови сучасного мистецтва, заснованого на синтезі реалістичного, натуралістичного, романтичного способів відтворення реальності з сюрреалістичними, абсурдистсько-гротескними, символічними формами» [3, с. 395–396]. Це відбувається шляхом деконструкції естетичних традицій минулого, перекодування сталих форм і включенням їх у нову семантичну комбінацію. Культура тут постає каталогом необхідних матеріалів для створення нових смислів шляхом синтезу різних готових деталей та фрагментів [4, с. 29]. Новий культурно-історичний період постмодернізму породив новий тип колективного сприйняття, світовідчуття і світобачення, що характеризується як «іронічний», оскільки одним з центральних у сучасній науковій літературі стало положення про те, що іронія у постмодерні — це вже не стан, а світогляд [5, с. 4]. Цим обумовлені дифузії великих стилів, еклектичне змішування художніх мов, міжвидова транзитивність, розвиток тенденцій синестезії.

Поліморфізм (з грец. *poly* — багато, *morphe* — форма), як поняття, характерний для багатьох наук (біології, фізики, мінералогії, хімії, програмування, культурології), і має неоднакове значення та певний коефіцієнт полісемії [6, с. 9–17]. Явище поліморфізму характеризується множинністю форм, багатообразністю, багатоформатністю та, водночас, варіативною дискретністю і нерегулярністю. Зокрема, поняття «поліморфізм культури» тлумачать як множинність форм культури або їх розмаїття [7, с. 105–106], обумовлені розвитком суспільства. Чим складніше суспільство, тим більша диференціація характерних для нього цінностей, котра залежить від його соціального розшарування: адже різниця в існуванні кожного соціокультурного компонента, з його естетичними стереотипами, власне, і формує поліморфізм сучасної культури. У такому контексті часто виникають радикальні заперечення одних визнаних цінностей заради інших; особливо чітко це простежується у кризові, перехідні періоди в розвитку мистецтва, які завжди сприяли появі нових стилів, напрямків та течій. Їх нетипова художня мова часто не сприймалася тогочасним суспільством, викликаючи дискусії про художнє і нехудожнє. Але саме завдяки їм новаторські елементи пластичної лексики з часом перетворювались на неперехідні, універсальні та традиційні.

Сучасна творча стратегія художника здебільшого пов'язана з апробацією нового, нетипового, подеколи радикального, — що свідчить про становлення іншої художньої мови мистецтва, яка виражала б нові бачення, мислення та світогляд. Сьогодні головним є визначення меж мистецтва, вибір форм презентації явищ дійсності,

становлення синергетичної моделі картини світу [8, с. 95]. У цьому контексті полем для художніх експериментів стає сучасне мистецтво, як своєрідне «дзеркало», в якому відбиваються рефлексії художників щодо соціальних, політичних та інших змін у суспільстві; їх твори, відповідно, стають багатоадресними. Такої складної мети митці досягають, апелюючи до засобів виразності, запозичених з різних видів мистецтва, внаслідок чого з'являється синтетична за складом художня мова, що й визначає її поліморфізм, — оскільки в ній в різноманітних пропорціях поєднуються риси площинного (живопис, графіка), просторового (скульптура) та просторово-часового (медіа) трактувань. Поліморфізм художньої мови сучасного мистецтва пов'язаний з новою пластичною системою моделювання, зі збільшеними інформативною та комунікативною функціями. Завдяки цьому художня мова у сучасному художньому просторі мистецтва та культури виступає в якості своєрідного «транслятора» значень і смислів, закладаючи основи формування нової точки зору глядача не лише на мистецький світ, а й на світ у цілому.

Уже не відмежовані від світових художніх процесів, українські митці впроваджують новітні засади мистецтва. Поліморфізм художньої мови у цьому сенсі дозволяє відтворювати світоглядні засади мистецтва постмодерну, з його акцентуванням радикальних, принципово нових, порівняно з традиційними, правил гри, де пріоритетними якостями виступають такі категорії, як дисонанс, дисгармонія, деформація, реконструкція, алогічність, абсурд і т. д.

Розглянемо експоновані на виставках, що відбулися протягом кількох останніх років, твори, художня мова котрих стала виразом нової «предметності», з множинністю її значень. Адже сучасне мистецтво несе в собі значний емоційний потенціал, створений нестандартними й оригінальними творчими експериментами художників, які для виразу пластичної ідеї звертаються до художньої лексики живопису, графіки, фотографії, скульптури, медіа і т. п., що співіснують в одному творі одночасно, таким чином, формуючи явище поліморфізму. Він по-різному виявляється в творах, що базуються на синтезі технік, міжвидовій транзитивності пластичної ідеї, цитуванні, поєднанні художніх образів та знаків з різною культурологічною складовою (у так зв. міксах).

На виставці в Мистецькому арсеналі «FINE ART Ukraine 2013» була представлена, зокрема, робота З. Пономарьової «Фрески» (2012). Художниця застосувала прийом, завдяки якому при поступовому нашаруванні технік фотографії, фрески та розпису були

створені два жіночих образи з яскравою темпоральною складовою — минулого та сьогодення. Вони відтворені в диптиху засобами єдиного колориту та різниці у характерах моделей, зафіксованих у різних постановах: перша, підтримуючи голову руками, занурилася в сон, а друга дивиться на глядача. Обличчя жінок нібито «проявляються» на стіні, вкритій давніми пошкодженими фресками, котру прикрашено лінійним орнаментом, який виконує функцію своєрідного «body-art» й слугує комунікативною основою для обох образів.

Під час «Скульптурного салону» (2012) в Арсеналі експонувалась робота О. Алексєєва і Ю. Коха «Два янголи» (алюмінієва композиція, панелі, дзеркало), в котрій художники за допомогою різноманітних матеріалів створили бінарну скульптуру двох ангелів та обличчя Ісуса Христа, зроблених на зразок оптичної ілюзії. Застосувавши змішану техніку, Г. Валієва виконала панно «Фео-Досія» (2010), що експонувалося на виставці «Колективні сновидіння» (2011) в Інституті проблем сучасного мистецтва. Художниця на напівпрозорому білому вощеному папері у певному ритмі та ракурсі чорним контуром намальовала людей, що відпочивають на пляжі. Ритмічну організацію композиції доповнюють різного кольору та фактури лежанки, зображені не лише на лицьовій, а й на зворотній стороні паперу. Такий діалог форм у перцептуальному просторі картини, виконаної за допомогою поєднання живописних і графічних технік, відсилає глядача до піктографічного письма з його фіксацією сцен з життя давніх людей. На цій же виставці А. Андрійчук представив три жіночі портрети під назвою «Клара» (ДВП, темпера, мозаїка, 2011), в образному рішенні котрих також поєднувалися різні матеріали та техніки. У намальовані темперою обличчя автор вніс змінну форму, моделюючи їх очі частинками плитки у різний спосіб, чим посилив не лише виразність кожного з портретів, але й їх сприйняття, а також сам стан портретованих, емоційна тональність яких також зовсім різна.

За подібним принципом створено роботу О. Пильник «Сонливість, або хор емоцій» (кераміка, глазурування, вишивка, пластик, метал, 2011), що експонувалась на виставці «FINE ART UKRAINE 2011» у Мистецькому Арсеналі. Автор проекту закликає зануритися у надра своєї душі і зробити так звану «діагностику» істинних бажань; для досягнення цієї мети на тумбі в ряд розташовувались сім однакових білих керамічних погрудь дівчини з заплющеними очима. Кожне з них певним технологічно-художнім способом виражало те чи інше почуття, — завдяки застосуванню на поверхні форм акцентів, зроблених з іншого матеріалу або в інакшій техніці. На такому

контрасті фактур у глядача виникають різні емоції та переживання, котрі можуть гармоніювати або дисонувати з представленою моделлю, але однаково спонукатимуть його замислитись над своїми власними почуттями. Перша модель була рівномірно покрита невеликими металевими шипами, що передають суворість природи; друга від підборіддя до грудей мала вишитий чоловічий портрет, котрий повинен був асоціюватись з її коханою людиною; третя з двома червоними прищипками на «серці» символізувала біль; четверта мала оббите плече, — метафору втрати; п'ята експонувалась зі вставленими в тіло виделками та ножами, що символізували фактор жорстокого оточення; шоста з вишитою на грудях трояндою означала умиротворення душі; сьома з замком та ключами в «серці» уособлювала замкненість природи. У цьому проєкті був яскраво представлений поліморфізм художньої мови, котрий виражає інтенції сучасних художників у процесі репрезентації ціннісних орієнтирів та моралі суспільства.

Продовжуючи цю тему, Є. Зігура створив гротескню кінетичну скульптуру «Мегаполіс» (метал, 2012), представлену під час «Великого Скульптурного салону 2012» в Мистецькому Арсеналі. Виконана з різних за фактурою та формою металевих частин маска слугувала метафорою сучасної людини. В її уніфікованій формі містився рухомий механізм — колесо, розташоване на місці уст, що сполучалось ланцюгом з меншим механізмом, розташованим дещо вище. Автор звертав увагу саме на їх взаємодію, — як на чинник, що формує індивідуальність людини та визначає особливості її життя в мегаполісі.

У серії робіт «Голубая культура» (полотно, акрил, 2010), котра експонувалась під час персональної виставки під назвою «Фрагменти» у Національному художньому музеї України (2011), художник В. Яковець за допомогою цитування та іронічних парадоксів репрезентував своєрідний мікс культур. Апелюючи до римських скульптурних портретів в якості прообразу, він вкривав їх «інформаційним шумом» з літер чи знаків, котрі спрощували культурний феномен давньої епохи і перетворювали його на художній твір, виконаний у дусі поп-арту. Засоби виразності художньої мови цієї скульптури (завдяки фототипічному відтворенню, графіці та живопису, уможливили створення багатозначного образу зі штучної реальності. Автор репрезентував варіації на цю тему, — твори, в котрих перевиробництво інтерпретацій здійснювалося засобом клонування культурного явища, — що є провідною ідеєю художника в цій та аналогічних роботах.

Під час «Великого Скульптурного салону 2012» в Мистецькому Арсеналі О. Рідний показав серію дерев'яних скульптур, в яких іронія та ігрове начало балансували на межі реального з ірреальним. У роботах «Той, якого знайшли в капусті» та «Сфінкс» одна природна форма вільно переходить в іншу, викликаючи неоднозначність смислу: в першій зав'язь капусти містить обличчя усміненої жінки; в другій морду собаки підміняє обличчя чоловіка, що кричить. Образи змодельовано техніками різьблення, тонування та розпису. Натомість Р. Кутняк на виставці в ІПСМ «PIN CODE: МІСТО» (2013) презентував серію «Влада і гроші», що включала портрети політичних і громадських діячів України (2008), вирішених у техніці колажу, в основі якого були використані українські паперові банкноти різної номінації. У портреті В. Пінчука використано купюри номіналом 2 грн., котрими моделювались погруддя портретованого, довершене аквареллю, а також тло картини. Така іронічність і водночас символізм відсилають до світоглядних засад постмодернізму.

Проблема елітарної і масової культури досить гостро обговорюється не лише у сучасних ЗМІ, але й стає темою багатьох художників. Зокрема, І. Чічкан у циклі полотен, об'єднаних під загальною назвою «Задній прохід до музею» (полотно, олія, емаль, аерозольна фарба, 2011), виконаного в співавторстві з митцем графіті Psyfox, створив багатомірне поле, наповнене знаками та символами, притаманними різним культурам — російській, японській, німецькій і т. д., а також образи, що не належать до жодної з них: це зображеннями мавп різної породи, зафіксованих у різних ігрових формах.

Сучасне мистецтво характеризується експліцитною відкритістю, багатозначністю, двоїстим смислом, широкими можливостями, що виявляються в кожному його елементі, — задля досягнення естетичного результату [9, с. 294]. Тому сьогодні здійснюються пошуки нових, розширених сенсів у розумінні мистецтва, його функцій у культурі та художньому житті України, які б визначили нову роль митця у ньому та згенерували б нові підходи до вирішення завдань сучасного мистецтва та форм його репрезентації. Підтвердженням цього є проаналізовані вище твори українських художників, створені протягом останніх років, в яких віддзеркалено не лише нові тенденції у мистецтві, але й соціокультурні зміни, що виводять його на рівень кроскультурних та транснаціональних процесів, важливу роль у чому відіграє поліморфізм художньої мови.

1. Склярєнко Г. Я. Авангард в Україні: обшири явища, етапи розвитку // Українське мистецтвознавство: Матеріали, дослідження, рецензії: Зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 9.
2. Бычков В., Маньковская Н. Искусство техногенного цивилизации в зеркале эстетики // Вопр. филос. — 2011. — № 4.
3. Каган М. С. Философия культуры. — СПб., 1996.
4. Раздвьяконова Е. В. Взаимосвязь языка современного искусства и мифологического мышления // Успехи современного естествознания. — 2011. — № 9.
5. Коновалова О. Ирония как атрибут культуры эпохи постмодерна: Филос. анализ: Автореф. Дис. ... канд. филос. наук. — Кемерово, 2005.
6. Лобас В. Х. Функції звичайної мови у науковому пізнанні (логіко-семантичний аспект) // Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. — 2011. — № 12 (223). — Т. 2.
7. Культурология. XX век. Энциклопедия: В 2 т. — СПб., 1998. — Т. 2.
8. Соколова И. Язык современного российского искусства как средство выражения новой предметности // Культурологические исследования. — СПб., 2007. — № 7.
9. Дианова В. Искусство как моделирование картин мира // Методология гуманитарного знания в перспективе XX века. — СПб., 2001. — Вып. 12.

Анотація. У статті розглянуто особливості розвитку художньої мови сучасного мистецтва. Доведено, що художники задля точності формулювання конструктивної ідеї звертаються до засобів виразності, запозичених з різних видів мистецтва. Цим обумовлено поліморфізм художньої мови, як транслятора смислів і значень у сучасних творах, що визначає розширення її функцій.

Ключові слова: сучасне мистецтво.

Аннотация. В статье рассмотрены особенности развития художественного языка современного искусства. Доказано, что художники с целью уточнения формулировки конструктивной идеи обращаются к средствам выразительности, заимствованным из различных видов искусства. Этим обусловлен полиморфизм художественного языка, как транслятора смыслов и значений в произведениях современных художников, придающий ему расширенные функции.

Ключевые слова: современное искусство.

Summary. The article describes the features of the artistic language of contemporary art. It is proved that the artists to express constructive ideas are turning to various forms of art expression. This is due to polymorphism of the artistic language, indicated its broader functions as a translator of meanings and values in contemporary works.

Keywords: contemporary art.